

gakövetelmények és csak halvány sejtése lehet az elérendő tudásszintről és ismeretanyagról; a gyakorlatvezetőnek - aki többnyire a zenei könyvtár igazgatója - pedig azért, mert neki kell eldöntenie, mennyi és milyen elméletet és gyakorlatot tápláljon be a keze alá került zenei könyvtáros-jelöltbe - az ezzel járó külön megterhelésről és felelősségről nem is beszélve. A stuttgarti Szakfőiskola oktatói a gyakorlatvezetőkkel egyetértésben a mielőbbi pontos tanulmányi és vizsgarendszer bevezetését sürgetik.

Ami a képzés formáját illeti, a féléves gyakorlat alatt sokat megtanulhat minden könyvtáros-jelölt, mégis gondolni kellene szervezett elméleti oktatásra is. A tanulmányi időt nem lehet meghosszabbítani, többek között bérezési kérdések miatt sem, azonban módott kell találni tudományos és közművelődési zenei könyvtárosi szakosodásra, úgy, ahogyan ez az általános könyvtárosképzésen belül már megvalósult.

A zenei könyvtárosok bérezése, a tőlük megkivánt magas képzettséghez és teljesítményhez viszonyítva, nevetségesen alacsony. A legjobb szakemberek elvándorolnak, a fiatalok nem szívesen vagy egyáltalán nem vállalják a kiegészítő képzést, nagy zenei könyvtárak kénytelenek zenei végzettség nélküli általános könyvtárost felvenni. A bérezés kérdésének rendezése nélkül a zenei könyvtárosképzés reformját sem lehet, sőt nem is érdemes végrehajtani, hiszen kétséges, hogy lesznek-e addigra hallgatók.

Országos könyvtári és tájékoztatási szolgáltatási program az USA-ban. Tervezet

A Special Libraries-ben (1973. No. 12. 583-590. p.) megjelent programtervezetet (National Commission on Libraries and Information Science. Draft. A new national program of library and information service) FARKAS László tömörítette.

A Könyvtár- és Tájékoztatástudomány Országos Bizottsága (NCLIS) programtervet készített a könyvtári és tájékoztatási szolgálat új országos - tehát az USA minden tagállamára kiterjedő - rendjéről, s azt széles körű megvitatás céljából közrebocsátotta. A Bizottság körlevélben szőlitotta fel az USA könyvtárosait és tájékoztatásügyi szakértőit, hogy tanulmányozzák ezt a tervezetet és közöljék általános észrevételeiket, valamint módosító vagy kiegészítő javaslatukat.

A körlevél szerint a programterv lényege, hogy a Szövetségi Kormányzatnak kell vállalni azokat a terheket, amelyek a könyvtári és tájékoztatási szolgálat országos jellegéből következnek, s ezenfelül anyagi támogatást kell nyújtania az egyes tagállamoknak abból a célból, hogy teljesíteni tudják az országos hálózat kialakításában rájuk háruló feladatokat. Tudomásul kell venni - olvasható a körlevélben - hogy a könyvtári és tájékoztatási igények kielégítését az egyes tagállamok elszigetelten, egymástól függetlenül nem tudják kellőképpen biztosítani, hanem abban a helyi hatóságokkal és a tagállamok igazgatási szerveivel együtt a Szövetségi Kormányzatnak is tevékenyen részt kell vennie. Nyilvánvaló például, hogy az elektronikus adatfeldolgozó és távközlési berendezések valamennyi államot egybefogó, kompatibilis rendszerre csak a Szövetségi Kormányzat irányításával és támogatásával fejleszthetők ki.

A körlevéllel szétküldött tervezet már előszavában megállapítja, hogy az Országos Bizottság a könyvtárakat és a szaktájékoztatási központokat az ismerek olyan nemzeti erőforrásainak, tárházainak tekinti, amelyeket úgy kell fenntartani és egységbe rendezni, hogy azokat gazdasági vagy egyéb tevékenysége során minden állampolgár használni tudja. A Bizottság úgy véli, hogy a könyvtáraknak és tájékoztatási központoknak olyan országos hálózatát kell kialakítani, amely nem az egymástól független intézmények egyszerű összességét jelenti, hanem összehangolt, szerves rendszerként működik.

Az új program lényegében három alapfeltevésen épül fel. Ezek:

- a) Minden állampolgár elvárja, hogy nehézség nélkül hozzájuthasson az Egyesült Államokban létező könyvtári dokumentumokhoz és tájékoztatási szolgáltatásokhoz;
- b) Az információforrások összesége nemzeti vagyoni, amit fenn kell tartani és a közérdek által meghatározott korlátok között a legnagyobb mértékben hozzáférhetővé kell tenni;
- c) A könyvtárak és szaktájékoztatási központok korszerű technikai eszközök felhasználásával és országos rendelkezéssel szervesen egybefüggő, országos rendszerre válhatnak.

A KÖNYVTÁRI ÉS TÁJÉKOZTATÁSI SZOLGÁLTATÁSOK ORSZÁGOS PROGRAMJÁNAK, EGYSÉGES RENDSZERÉNEK SZÜKSÉGESSÉGE

VIZSGÁLATI SZEMPONTOK

A könyvtári és tájékoztatási problémák többféle szempontból többféle megvilágításban jelentkeznek. Ezért kell olvasóktól és hivatásos könyvtárosoktól egyaránt közvetlenül tájékozódni, hogy mi jó és helyes ezen a téren és mik a hiányosságok. A bizottság ezért nyilvános megbeszéléseket tart szerte az országban, hogy ebben a vonatkozásban megbízható értesüléseket kapjon. A Bizottság az adott problémakört a következő szempontokból kívánja megvizsgálni és kifejezni.

1. A használók szükséglete. Könyvtári és tájékoztatási igények a társadalom minden szintjén jelentkeznek, és minden állampolgár számára lehetővé kell tenni, hogy az őt érdeklő információhoz bárhol hozzájuthasson.

2. A jelenlegi információszolgáltatás hiányosságai. A legtöbb könyvtár zsúfolt, személyi ellátása nem kielégítő. Anyagi ellátottságuk szűköss, mert a szövetségi kormányzat támogatását megvonták tőlük; már az általános igényeket sem tudják kielégíteni, új feladatokat nem tudnak vállalni.

3. Együttműködési törekvések. Számos könyvtár különböző együttműködési formák létesítésével igyekszik biztosítani helyi feladatainak teljesítését. Bármilyen hasznosak az ilyen hálózatszerű szükségmegoldások, az országos normák szintjéig felfejlődni nem tudnak és anyagi szükségleteik sincsenek tartósan biztosítva.

4. A könyvtárak fenntartásának anyagi alapjai. Az adózási rendszerek különbözősége folytán egyes közösségek a könyvtári szolgáltatásokban nem tényleges szükségleteikhez mérten részesülnek, hanem aszerint, hogy az illetékes helyi hatóság mennyit tud erre a célra fordítani.

5. Új technikai eszközök felhasználásának lehetőségei. A könyvtárak működését négy modern technikai eszköz érinti közelebbről: a számítógé-

pek (gépi adatfeldolgozás), a mikrofilm, a távközlési és az audiovizuális berendezések.

A számítógépek könyvtári felhasználásának alapelvei jórészt már tisztázottak. Gyakorlati alkalmazásuk, ennek ellenére, igen mérsékelt, mert hiányoznak a gyakorlott munkaerők. A mikrofilmberendezések alkalmazása növekvőben van, de általánosan elterjedtnek még mindig nem mondható. Az audiovizuális információhordozók (tájékoztató anyag) beszerzésében a könyvtárak bizonyos óvatosságot tanusítanak, és még korántsem fordítanak annyi figyelmet az információ nem nyomtatott eszközeire, mint a nyomtatott könyvekre.

6. A könyvtárak, valamint a tájékoztatási központok személyzete és munkaerőszükséglete. Ez a problémakör nincs még kellőképpen feldolgozva. Hozzávetőleges becslés sincs arra vonatkozólag, hogy a tájékoztató szolgálat ellátására az Egyesült Államokban a jövőben milyen mennyiségű és képzettségű munkaerőre lesz szükség. A személyzet kiképzésénél mindenestre gondolni kell már most a nem hagyományos módszerek és eszközök alkalmazására is.

HÁLÓZATI EGYÜTTMŰKÖDÉS

Az egyes könyvtárak ma már képtelenek olvasóik minden igényét kielégíteni, mert nincs elég anyagi eszközük, hogy minden szükséges könyvet, gépi adatfeldolgozásra alkalmas adatbázist, képszalagot, más audiovizuális anyagot és egyéb tájékoztatási eszközt beszerzenek.

A könyvtárosok már régen felismerték, hogy a tájékoztatási szolgáltatások szintjét jelentősen emelni lehet az információkat hordozó dokumentumok helyi megosztásával és közös használatuk egyidejű biztosításával. Így jöttek létre a különféle könyvtári társulások, regionális könyvtári rendszerek, hálózatok. De ezek az egyébként helyes irányban elinduló jó szándéku, bár még kezdeti fokon álló és anyagilag sem kellőképpen megalapozott együttműködési törekvések az országosan jelentkező problémát nem oldják meg.

A számítógép-technikának és a távközlési eszközöknek a legutóbbi két évtizedben bekövetkezett hallatlan mértékű fejlődése azonban már lehetővé teszi országos jellegű tájékoztatási berendezések létesítését. A számítógép-technikának a modern távközlő berendezésekkel való egybekapcsolása lehetőséget nyújt egy olyan országos tájékoztatási hálózat kiépítésére, amely minden könyvtárat és tájékoztatási központot magában foglal. Egy ilyen országos hálózat az Egyesült Államok minden polgára számára lehetővé teszi, hogy a saját lakó- vagy tartózkodási helyén hozzájusson az országban bárhol lévő, bármilyen információt tartalmazó anyaghoz.

A jelenleg működő különféle államközi, regionális könyvtári társulások, hálózatok egyelőre még inkább csak a kölcsönös bibliográfiai adatszolgáltatás terén működnek együtt. Már vannak olyan kezdeményezések, melyek az interaktív számítógép-használatra, illetve a számítógéphez csatlakoztatható adattovábbító rendszerek alkalmazására irányulnak, sőt gondolnak egész könyvek elektronikus távközlő berendezések útján való továbbításra is.

SZÖVETSÉGI (FÖDERÁLIS) TÁMOGATÁS

A szövetségi szintű anyagi támogatásnak az utóbbi években történt korlátozása nemcsak a könyvtárak állománygyarapítási lehetőségeit csökkentette, hanem - ami még rosszabb - kedvezőtlenül hatott a könyvtárak tájékoztatási

szolgáltatásainak mértékére és minőségére is. Ezért kezdtek a könyvtárak szerény keretek között egymással együttműködési kapcsolatokat létesíteni. Ez azonban csak szükségmegoldás. A könyvtárak szövetségi támogatásának egészen új rendjét kell kidolgozni, egy olyan átfogó jellegű központi támogatási programot, amely helyi vonatkozásban és ugyanakkor egymással való összefüggésükben, országos viszonylatban is elősegíti a könyvtárak fejlődését.

Feltétlenül indokolt, hogy a szövetségi kormányzat vállaljon részt olyan távközlési rendszerek kifejlesztésében, amelyek segítségével kapcsolat létesíthető az ország bármely részében tartózkodó egyének és valamennyi tagállam tájékoztatási forrásai között.

A SZÖVETSÉGI SZINTŰ RENDEZÉS INDOKAI

Miután a szövetségi kormányzat felismerte a könyvtárak és a tájékoztatási központok jelentőségét az ország szellemi és anyagi fejlődésében, most már különösképpen foglalkoznia kell az információ mint nemzeti erőforrás problémájával. Az Egyesült Államoknak saját határain belül minden más államénál nagyobb információkészlet áll rendelkezésére; de ha ezeket nem tudja országosan egybekapcsolva mindenki számára hozzáférhetővé tenni, az ország produktívitásának egyik legjelentősebb erőforrását pazarolja el.

A hatékony országos tájékoztatási program megvalósítása a szövetségi kormányzatnak és a tagállamok kormányainak, valamint a helyi hatóságoknak szoros együttműködését igényli. Ezt a szervezett együttműködést legmegfelelőbbben a szövetségi törvényhozás útján lehet biztosítani.

AZ ORSZÁGOS PROGRAM FŐBB ALKOTÓELEMEI

Ebben a részben ismét különös hangsúlyt kap az Országos Bizottságnak az az álláspontja, hogy a szövetségi kormányzatnak és az egyes államok kormányserveinek, valamint a helyi hatóságoknak együttesen kell részt venniük az országos könyvtári és tájékoztatási szolgálat megtervezésében és megvalósításában is. Az országos jelentőségű és érdekű befektetések, illetve szolgáltatások költségeit föderális pénzalapból, a helyi jellegű kiadásokat pedig a tagállamok saját alapjából kell fedezni.

A Bizottság a szövetségi kormányzat keretében külön hatóság létrehozását javasolja az országos könyvtári és tájékoztatási szolgálat irányítására, ügyeinek intézésére. Ennek a feladata lenne az országos jellegű tervezési, továbbá bizonyos tudományos kutatási és fejlesztési feladatok végzése, és ez a hatóság állapítaná meg azokat a normákat, feltételeket is, amelyeknek teljesítése kvalifikálja az egyes államokat az országos szolgálatban való részvételre.

Szerepet szán a programtervezet az országos program megvalósításában egyes nemzeti gyűjteményeknek is, mint pl. a Kongresszusi Könyvtárnak és egyéb országos könyvtáraknak. A törvényhozásnak kell majd körvonalaznia, hogy az országos rendszer kifejlesztésében és a program végrehajtásában a szövetségi kormányzat, az országos könyvtárak, továbbá az egyes tagállamok kormányzati szervei milyen módon és milyen hatáskörrel vesznek részt.

SZERVEZET

A könyvtári és tájékoztatási szolgálat országos szervezetét úgy kell felépíteni, hogy az a maximális előnyöket biztosítsa a résztvevő könyvtárak és tájékoztatási központok számára, de emellett ezeknek az intézményeknek eddigi autonómiája is megmaradjon. Fontos feladat annak a meghatározása, hogy szövetségi szinten milyen állandó jellegű operatív szerv létrehozása szükséges az országos érdekek tervek, irányelvek kidolgozása, illetve az ilyen jellegű feladatok megvalósítása érdekében. El kell döntenie azt is, hogy ez a szerv miképpen illeszkedik be szervezetiileg a szövetségi kormányzatba.

A SZÖVETSÉGI KORMÁNYZAT FELADATAI

Szövetségi szinten kell elvégezni a következő feladatokat:

1. A könyvtárak, szaktájékoztatási központok és egyéb információtároló intézmények koordinált fejlesztésének irányítása;
2. Olyan országos érdekű ügyek intézése, mint például: gondoskodás az országos feladatokat ellátó adatfeldolgozó és távközlő berendezések létesítéséről, vagy a könyvtár- és tájékoztatástudományi kutatómunka koordinálása és közérdekű fejlesztése;
3. Országos jelentőségű információforrások szövetségi védelme, továbbá bizonyos központi szolgáltatások szervezése, szövetségi támogatással, minden állam használatára;
4. Az országos hálózati együttműködés tervének kidolgozása;
5. Az egyes tagállamok hálózati munkájának támogatása annak érdekében, hogy a fejlesztés az országos hálózati programmal összhangban történjék;
6. Gondoskodás megfelelő szakemberek képzéséről az országos program végrehajtására;
7. Kooperáció más országok hasonló tájékoztatási szervezetével;
8. Az országos program publikálása az Egyesült Államokban.

AZ EGYES TAGÁLLAMOK KORMÁNYSZERVEINEK FELADATAI

A szövetségi törvényhozásnak kell meghatároznia, hogy az országos programhoz csatlakozó államoknak milyen kötelezettségeket kell vállalniuk, és ennek fejében milyen szolgáltatásokban részesülnek, illetve az országos programban való részvételük milyen előnyökkel jár. A tagállamok törvényhozásai pedig biztosítsák ezeknek az államoknak rendszeres anyagi hozzájárulását az országos szolgálat fenntartásához, továbbá a saját területükön lévő könyvtárak anyagi támogatását, valamint az országos program megvalósítása során még rájuk háruló egyéb feladatok teljesítését.

A KONGRESSZUSI KÖNYVTÁR SZEREPE

A Kongresszusi Könyvtár méreteinél fogva és kiterjedt gyűjteményei alapján az országos bibliográfiai apparátus középpontja. Bár hivatalosan nem nemzeti könyvtár, a valóságban máris sok feldolgozó munkát és olvasószolgálati ténykedést végez az ország többi könyvtára számára, illetve javára. Döntő jelentősége van az országos könyvtári és tájékoztatási szolgálat megszervezése szempontjából éppen azért, mert számos, centralizáltan megoldható könyvtári feladat teljesítéséhez vannak meg az eszközei és a kapacitása, és mert hivatott a bibliográfiai munka országos szabványainak meghatározására is.

Önállóan, vagy más könyvtárakkal együttműködve a Kongresszusi Könyvtár az országos program keretében a következő feladatokat végezhetné:

- A könyvtárközi kölcsönzés országos rendszerének gondozása;
- A géppel olvasható katalógusok szerkesztésének fejlesztése;
- A MARC adatbázis visszamenőleges kiegészítése;
- Országos Bibliográfiai Központ létesítése;
- Egy átfogó jellegű országos tájékoztató szolgálat irányítása;
- Bibliográfiai adatszolgáltatás on-line kommunikációs rendszerben;
- Az időszaki kiadványok országos szolgálatának működtetése.

MÁS ORSZÁGOS GYŪJTEMÉNYEK ÉS INTÉZMÉNYEK RÉSZVÉTELE A PROGRAM VÉGREHAJTÁSÁBAN

A Kongresszusi Könyvtár mellett más intézmények is vannak, amelyeknek gyűjteményei és szolgáltatásai különleges nemzeti értékeket jelentenek. Ilyenek pl. az Országos Orvostudományi Könyvtár vagy a Tudományos Könyvtárak Központja. Ezeknek a különféle tudományos és szakkönyvtáraknak, folyóiratgyűjteményeknek vagy más információszolgáltató intézményeknek a fenntartásáról és támogatásáról szintén gondoskodni kell az országos programban. Sőt gondoskodni kell az országos program kidolgozása során még más ilyen országos tájékoztatási intézmények, illetve szolgáltatások megszervezéséről is, ha a központosítás gazdaságossága vagy egyéb előnyei nyilvánvalóak.

AZ ORSZÁGOS HÁLÓZATI MUNKA

Az országos hálózat működésében a számítógépeknek döntő jelentőségük van. Sok számítógépközpontra van szükség, amelyek segítségével a Kongresszusi Könyvtár géppel olvasható bibliográfiai felvételei helyi használatra alkalmas cédulakatalógusokká, kötetkatalógusokká, szakkönyvtáriakká stb. transzformálhatók. Meg kell szervezni a számítógépek közös használatát, mert minden egyes könyvtár számára külön számítógép beszerzése megfizethetetlenül költséges lenne.

A számítógépi berendezéseknek kétféle csoportját kell kifejleszteni: az egyiket adatfeldolgozási, a másikat pedig adatszolgáltatási célokra. Egyes könyvtárak saját helyi feldolgozási célokra, a központoktól független számítógép-berendezéseket - lehetőleg mini-computereket - is használhatnak. A számítógép-központok számát és elhelyezését a szövetségi törvényhozásnak kell meghatároznia.

Döntő jelentőségű kérdése az országos hálózati koncepciónak az, hogy az egyes könyvtárak és tájékoztatási központok egymás közti kapcsolatát milyen modern távközlő berendezésekkel lehet megoldani. A lézertechnika és a mikrográfia legújabb eredményei feltehetőleg nagy előrelépést jelentenek majd az információk közlésének formáiban is, és remélhető, hogy - különösen tömeges használat esetén - a távközlési költségek is jelentősen csökkenni fognak. A tájékoztatási szolgálat országos jellegű megszervezése szempontjából pedig éppen a gyors és olcsó távközlési berendezések nyújthatják a legnagyobb előnyöket. Az országos hálózatban résztvevő könyvtárak számára azonban a távközlési berendezések használata még a várható költségcsökkenés mellett is komoly nehézséget jelenthet; ezért - legalább is kezdetben - föderális támogatást kell biztosítani. Számos európai állam most is mérsékelt távközlési tarifával támogatja az országos tájékoztatási rendszer kifejlődését.

A körlevél zárószavában a Bizottság azt a reményét fejezi ki, hogy egy éven belül már megfelelő javaslatot tud tenni egy új szövetségi törvény megalkotására.